

[Sectional form of organization of physical education of students]. Kharkiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БРЮХАНОВА Тетяна Сергіївна – викладач кафедри фізичного виховання і спорту Донбаської державної машинобудівної академії.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх викладачів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BRYUKHANOVA Tatyana Sergiivna – Teacher of the Department of Physical Education and Sports of the Donbas State Machine-Building Academy.

Circle of scientific interests: professional training of future teachers.

*Рецензент – д. п. н. професор Стратан-Армишкова Т. Б.
Стаття надійшла до редакції 28. 09. 2018 р.*

УДК: 378.14

ЛОПАТЮК Олена Володимирівна – старший викладач кафедри фізичної та психофізіологічної підготовки Льотної академії Національного авіаційного університету
ORCID: 0000-0003-2086-6250
e-mail: lopatukelenka@gmail.com

КРИТЕРІЙ ТА ПОКАЗНИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНІХ АВІАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Виокремлення критеріїв та показників професійної рефлексії у майбутніх авіаційних фахівців, зокрема диспетчерів управління повітряним рухом, є важливим завданням нашого дослідження, оскільки це сприяє визначенню ефективності педагогічної системи підготовки майбутніх диспетчерів під час навчання у льотних навчальних закладах, діагностуванню рівня цієї якості у фахівця, та порівнянню результатів дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить про те, що проблема визначення критеріїв і показників сформованості професійної рефлексії студентів різних професій висвітлюється у працях багатьох дослідників (М. Марусинець, О. Кравців, В. Дегтяр, М. Васильєва, Н. Пов'якель, М. Косцова та ін.). Разом з тим, у науковій літературі не розкрито критерії та показники сформованості професійної рефлексії майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом у фаховій підготовці.

Метою статті є виокремлення критеріїв та показників сформованості професійної рефлексії майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом.

Виклад основного матеріалу дослідження. У педагогічній та психологічній літературі поняття «критерій» розглядається як ознака, на підставі якої надається оцінка чогось, умовно прийнята міра, що дозволяє провести вимірювання об'єкта і на підставі цього надати йому оцінку [5]. як стандарт, виходячи з якого можуть прийматися рішення, робитись оцінки або класифікація; рівень

досягнень, що визначається метою, за ступенем наближення до якої оцінюється прогрес [1].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «критерій» розкривається як підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило [3].

Критерії повинні відповідати вимогам ефективності, об'єктивності, надійності, високій достовірності та спрямованості. Отже, кожний критерій виражає вищий рівень явища і є ідеальним зразком для порівняння з реальними явищами, за його допомогою можна встановити міру відповідності існуючого рівня сформованості професійної рефлексії. В той же час критерії є дещо умовними, але вони потрібні для більш якісного вивчення особливостей формування професійної рефлексії у майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом.

За А. Семеновою, критерії класифікуються таким чином: інтегральні критерії як оцінка загального стану явища або процесу; часткові критерії як оцінка складників явища або процесу; одиничні критерії як оцінка окремих сторін складників явища або процесу [6].

Ми погоджуємося з П. Городовим [4] та іншими вченими стосовно того, що критерії повинні бути об'єктивними, унікальними, повними, надійними і зрозумілими. Діагностика є однією з найважливіших ланок будь-якої педагогічної технології, невід'ємною частиною дидактичного процесу, засобом для аналізу освітнього процесу і визначення його результатів з метою їхнього вдосконалення.

Визначаючи критерії професійної

рефлексії майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом, ми керувалися її сутнісними характеристиками та положеннями критеріального підходу (критерії мають фіксувати діяльнісний стан суб'єкту, нести інформацію про характер та специфіку діяльності, мотиви та ставлення до її виконання). Також ці критерії мають чітко та недвозначно вимірюватися якісними показниками та виражатися у показниках кількісних.

Критерій повинен бути розгорнутим, тобто включати в себе більш дрібні одиниці вимірювання, що дозволяють у реальній практиці «заміряти» дійсність у порівнянні з ідеалом. Такими одиницями є показники (ознаки).

Термін «показник» за «Великим тлумачним словником сучасної української мови» визначається як свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення чого-небудь [1]. Показник як складова критерію в цьому випадку є типовим та конкретним виявом однієї з суттєвих сторін досліджуваного явища, процесу, за яким можна судити не тільки про його наявність, а й про рівень його розвитку.

Як наголошує А. Семенова [6], показники фіксують певний стан або рівень розвитку певного критерію. Показник – це явище або подія, за яким можна судити про динаміку певного процесу. На думку І. Блощинського, при розробці критеріїв і показників необхідно враховувати наступні обставини [2]: розробка критеріїв та показників має виходити з мети дослідження; сформовані критерії мають відображати ознаки, притаманні предмету, який вивчається, незалежно від волі та свідомості суб'єктів; ознаки мають бути сталими, вони мають повторюватись та відображати сутність явища; система взаємопов'язаних ознак повинна розкривати основний зміст критеріїв.

У нашому дослідженні ми будемо виходити з того, що критерій – це стандарт, на основі якого можна оцінити, порівняти реальне педагогічне явище, процес або якість за еталоном. Показниками критерію будемо вважати елементи, які відображають якісні характеристики готовності до виконання професійних дій диспетчерського складу.

В процесі дослідження було виокремлено такі критерії сформованості професійної рефлексії у майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом як спонукальний, пізнавально-діяльнісний та оцінний. Розглянемо детальніше кожен з критеріїв і показники, з яких вони складаються.

Першим показником спонукального критерію є наявність інтересу до здійснення

рефлексивної діяльності у професійній підготовці. За своєю природою, задоволеність інтересу викликає нові інтереси, що відповідають вищому рівню пізнавальної активності. Для ефективної професійної діяльності важливим є спрямування на позитивні результати своєї праці, а пізнавальний інтерес має бути задоволений знаннями щодо професійної рефлексії, її сутності та функцій у майбутній професійній діяльності.

Розуміння значущості професійної рефлексії для майбутньої професійної діяльності виступило другим показником спонукального критерію. Стійка потреба майбутнього диспетчера управління повітряним рухом в професійній рефлексії є необхідним елементом фахової підготовки, так як саме професійна рефлексія сприяє розвитку вмінь обирати продуктивні стратегії подолання труднощів діяльності в умовах ризику та відповідальності, ефективно виконувати професійні обов'язки, досягати професійних успіхів.

Наступний критерій професійної рефлексії – пізнавально-діяльнісний.

Перший показник цього критерію – сформованість структурної системи наукових знань про рефлексію. За своєю природою зміст освіти – це засіб навчання та чинник виховання та розвитку, який визначається як сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, поглядів і переконань, а також певний рівень розвитку пізнавальних сил і практичної підготовки, що досягається в результаті навчально-виховної роботи. Майбутній диспетчер управління повітряним рухом має володіти знаннями про професійну рефлексію та вміти використовувати їх у навчально-професійній діяльності. Для цього він повинен ознайомитись з інформацією про сутність професійної рефлексії, її функції; щоб в подальшому набути рефлексивних вмінь та навичок.

Другий показник пізнавально-діяльнісного критерію – володіння знаннями про роль та значення рефлексії у професійній діяльності. Майбутній диспетчер управління повітряним рухом повинен чітко розуміти для чого йому потрібно оволодівати навичками професійної рефлексії. Здобувши знання про роль та значення рефлексії у професійній діяльності диспетчера управління повітряним рухом, курсант розуміє необхідність її формування в процесі фахової підготовки.

Третім показником є володіння необхідними вміннями та навичками професійної рефлексії. Відомі різні розуміння понять навичок та вмінь, а також взаємозв'язків між ними. Однак останнім часом прийнято вважати, що уміння – це

здатність до виконання складних комплексних дій на основі засвоєних знань, досвіду, навичок. Формуються вміння шляхом виконання різноманітних вправ, які створюють можливість виконання дій не тільки в звичних, але й у змінених умовах. Навички – сформовані шляхом частого повторення дії, для яких властивий високий ступінь освоєння і відсутність поелементної свідомої регуляції.

Четвертим показником пізнавально-діяльнісного критерію є якість та самостійність дій щодо здійснення професійної рефлексії.

М. Жолтикова вважає, що самостійність – це здатність особистості залишатись на самоті із собою, це можливість самоаналізу, рефлексії та пошуку внутрішньої гармонії. Така особистість не прагне відносин заради втечі від самотності, бо їй добре як у стосунках, так і за межами них. Це здатність самостійно визначати цілі, бажання, потреби та задовольняти їх, вирішувати питання і проблеми опираючись на себе [7]. Дуже важливо майбутньому диспетчеру управління повітряним рухом навчитися самостійно використовувати навички рефлексії у навчально-професійній діяльності, що приведе до успішного виконання своїх професійних обов'язків.

Наступним критерієм формування професійної рефлексії майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом є оцінний.

Перший показник – здатність до оцінювання професійної рефлексії. Оцінювання – засіб контролю, виховання відповідальності, розвитку індивідуального особистісного потенціалу майбутнього фахівця. Окремі аспекти оцінювання можуть доповнювати один одного, але в кожному разі повинне простежуватися вплив мотивації, спрямованої на підвищення ефективності праці. Оцінювання має своєю метою показати рівень професійної рефлексії у курсанта. Оцінювання позитивно впливає на формування його особистості, пробуджує інтерес до глибшого пізнання формуючого конструкту і розвиває прагнення до підвищення професійної рефлексії.

Другим показником оцінного критерію є здійснення курсантом самодіагностики та самопізнання.

Першочергове завдання полягає у визначенні наявного рівня знань, умінь, навичок, які необхідні для диспетчера управління повітряним рухом, а також тих індивідуальних якостей і здібностей, наявність яких допоможе стати професіоналом, виступаючи своєрідним фундаментом для самовиховання. Самопізнання – це дослідження, пізнання самого себе. Здатність до самопізнання притаманна лише людині і здійснюється за допомогою розуму.

Самопізнання починається з самодіагностики. Самодіагностика – це постійне оцінювання власних можливостей, вирішення конкретних навчально-професійних завдань, самоаналіз особистісних якостей та професійних умінь. Знання власних можливостей та особливостей відкриває людині шлях до контролю поведінки і керівництва вчинками, тобто до саморегуляції. Щоб дійсно пізнати, треба вивчати себе та інших у різноманітних взаєминах з навколишнім світом. У самопізнанні майбутнім фахівцям допоможуть спеціальні психодіагностичні методики, які дають можливість з'ясувати власні індивідуальні особливості. Далі, спираючись на них, розвинути потрібні якості, які допоможуть набутти необхідні знання, вміння та навички. А вже завдяки їм можна реалізувати власні потреби та інтереси. Тобто від самопізнання – до самовдосконалення.

Саме це визначення слугувало виокремленням третього показника – проєктування власної стратегії професійного вдосконалення.

Потреба в самовдосконаленні виникає в навчальній трудовій діяльності, коли досягнуто певного рівня свідомості й самопізнання, вироблено здатність до самоаналізу й самооцінки, коли усвідомлюється необхідність відповідності особистих якостей поведінки вимогам суспільства. Як відомо, рівень професійної рефлексії значною мірою залежить від внутрішнього спонукання особистості вдосконалювати та розширювати свої якісні характеристики, а саме знання, вміння та навички. Володіння сучасними способами вирішення професійних завдань дозволяють майбутньому диспетчеру управління повітряним рухом виконувати свої навчально-професійні завдання на високому рівні та потребує власної стратегії самовдосконалення та підвищення рівня професійної підготовки. Професійне вдосконалення є важливим у диспетчерській діяльності, адже ця потреба забезпечує розвиток здатності майбутнього фахівця вчасно вирішувати проблеми в умовах, що швидко змінюються.

Четвертим показником оцінного критерію є аналіз та корекція професійної поведінки у стандартних та екстремальних умовах. Аналіз – процес уявного або справжнього розчленування складної ситуації чи поведінки на частини для кращого розуміння. Корекція – це дії, направлені на усунення виявленої невідповідності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. У поданому вище матеріалі ми обґрунтували критерії та показники, за якими можна в подальшому охарактеризувати рівні сформованості професійної рефлексії

диспетчерів управління повітряним рухом. Визначення рівня професійної рефлексії сприятиме коригуванню процесу підготовки майбутнього фахівця для виконання складних професійних завдань. Цей інструментарій буде використаний на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Большой толковый психологический словарь / пер. с англ. Ребер Артур. – Москва: Вече, 2001. – Т. 1. – 592 с.
2. Блощинський І. Г. Обґрунтування критеріїв і показників ефективності процесу формування адекватної самооцінки курсантів у навчальному процесі ВВЗО / І. Г. Блощинський // Наукові записки ВДПУ імені М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія. – 2001. – № 4. – С. 74–76.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ: ВТФ Перун, 2003. – 1440 с.
4. Городов П. Н. Оптимизация процесса воспитания в высшей военной школе / П. Н. Городов. – Москва: ВПА, 1983. – 125 с.
5. Рапцевич Е. С. Педагогика. Современная энциклопедия / под ред. А. П. Астахова. – Минск: Современная школа, 2010. – 720 с.
6. Семенова А. Парадигмальне моделювання як напрямок підвищення ефективності управління інноваційним освітнім процесом у навчальному закладі / А. Семенова // Науковий вісник Чернівецького університету. Сер. Педагогіка та психологія. – 2007. – № 335. – С. 161–170.
7. Самостійність – це не завжди незалежність. URL: http://zmiya.com.ua/page/59a39ebcf0b2dcc0bd8e08cd/articles/edu-and-science/_samostijnist-ce-ne-zavzhdi-nezalezhnist-psiholog/789469. (дата звернення 7.07.2018)

REFERENCES

1. *Bolshoj tolkovyj psihologicheskij slovar / per. s angl. Reber Artur.* [Big explanatory psychological dictionary], Moskva: Veche.
2. *Bloshchinskyi, I. G. (2001). Obgruntuvannya kryteriyiv i pokaznykiv efektyvnosti protsesu formuvannya adekvatnoyi samoosinky kursantiv u navchalnomu protsesi VVZO.* [Justification of the criteria and indicators of the effectiveness of the process of forming an adequate self-assessment of students in

the educational process of higher military educational institutions], Vinnytsia.

3. *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy.* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language], Kyiv.
4. *Gorodov, P. N. (1983). Optimizaciya processa vospitaniya v vysshej voennoj shkole.* [Optimization of the upbringing process at the higher military school], Moscow.
5. *Rapcevich, E. S. (2010). Pedagogika. Sovremennaya enciklopediya.* [Pedagogy. Modern Encyclopedia], Minsk.
6. *Semenova, A. (2007). Paradymalne modelyuvannya yak napryamok pidvyshchennya efektyvnosti upravlinnya innovatsiynym osvitim protsesom u navchalnomu zakladi.* [Paradigm modeling as a direction for improving the efficiency of management of innovative educational process in an educational institution], Chernivtsi.
7. *Samostiinist – tse ne zavzhdy nezalezhnist.* [Independence is not always independent] URL: http://zmiya.com.ua/page/59a39ebcf0b2dcc0bd8e08cd/articles/edu-and-science/_samostijnist-ce-ne-zavzhdi-nezalezhnist-psiholog/789469.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛОПАТЮК Олена Володимирівна – старший викладач кафедри фізичної та психофізіологічної підготовки, аспірант кафедри професійної педагогіки та суспільно-гуманітарних наук Льотної академії Національного авіаційного університету.

Наукові інтереси: сучасні освітні технології, підготовка висококваліфікованого авіаційного фахівця.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LOPATIUK Olena Volodymyrivna – Senior Lecturer of the Department of Physical and Psychophysiological Training, postgraduate of the Professional Pedagogics and Social and Human Sciences Department, Flight Academy of the National Aviation University.

Circle of scientific interests: modern educational technologies, training of a highly skilled aviation specialist.

Рецензент – д. п. н. професор Растрюгіна А. М. Стаття надійшла до редакції 28. 09. 2018 р.

УДК 373.5.091.3(477)(09)

ШАРОШКІНА Тетяна Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, викладач Кіровоградського медичного коледжу ім. Є. Й. Мухіна dinaket81@gmail.com

ВИМОГИ ДО ПЕДАГОГІВ У ШКОЛІ НОВОГО ТИПУ К. М. ВЕНТЦЕЛЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна педагогічна думка прагне до синтезу всього цінного, що є в

педагогічній спадщині, тому досвід, вивчений і заново переосмислений, дає можливість інакше поглянути на актуальні проблеми